Po 1. 2. 1940, kdy podle Výnosu protektorátního ministerstva vnitra o trvalém usazení cikánů (ze 30. listopadu 1939) uplynula zemským úřadům lhůta pro jeho splnění, vyšlo v českých a moravských novinách několik článků, které tuto represivní válečnou regulaci romského obyvatelstva komentovaly. Pro nahlédnutí do dějin Strážnice může být zajímavé, že některé noviny uváděly v této době moravské Slovácko jako příklad regionu, kde takřečení „cigáni“ přirozeně žili trvale usedle dávno před takovýmto nařízením. Určité články tehdejšího tisku přináší v detailu zajímavé reportáže ze života zejména romské kolonie u Skalické brány.
V tomto kontextu je zajímavým dobovým svědectvím článek z 10. 2. 1940 „O cikánech civilisovaných“ (viz Média) a dále článek „Divadlo cigánského rodu Kýrů“ z 24. května 1942. V důsledku dalších historických událostí, které od srpna 1942 začaly těžce doléhat na všechny Romy v Protektorátu bez rozdílu, se však i životy strážnických „cigánů“, kteří „jako pilní malozemědělci nebo řemeslníci jsou ve svých obcích váženými občany“ a jejichž „soubor hostoval v některých městech na moravském Slovácku všude s dobrým úspěchem“ dostaly do smrtelného ohrožení.
Úřední soupis provedený protektorátní policií mezi strážnickými Romy k datu 2. srpna 1942 oficiálně uváděl 122 osob a na základě tohoto soupisu mělo být ihned dvacet z těchto osob transportováno do cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu. Postupně během dvou měsíců se podařilo tyto Romy z transportu (resp. z tábora) vyreklamovat a bylo jim umožněno vrátit se zpět do jejich domovů. Na podzim toho roku šlo však už jen o dočasné zklidnění situace obyvatel strážnické kolonie. Na základě srpnového soupisu podle nařízení říšského protektora z 14. 12. 1942 měli být všichni „cikáni a cikánští míšenci“ transportováni do cikánského tábora v Osvětimi.
První odsun 87 strážnických Romů byl proveden 15. března 1943. Tito Romové se následující den za takto těžkých okolností setkali na shromaždišti v Olomouci s dalšími Romy transportovanými z ostatních slovácých obcí, někteří si byli i vzájemně příbuzní. František a Jiří Kýr ještě podnikli v Olomouci akci, která mohla vést k záchraně: telefonicky se obrátili na obecní zastupitelstvo Strážnice, aby vyžádal pro své Romy výjimku. Starosta Alois Šmejkal skutečně poslal 24. 3. na německou protektorátní policii v Brně dva přípisy. Celý transport strážnických Romů však již 19. 3. dorazil do koncentračního tábora v Osvětimi. Naděje záchranné akce tak byla v mezičase dní definitivně zmařena.
Nucenou táborovou koncentraci přežilo ze strážnické kolonie sotva dvacet jednotlivců – mezi nimi to byl i Josef Kýr (1919–1994; po válce si změnil příjmení na Jelínek) a František Kýr (1914–1985). Oba pak po zbytek života pečovali o památku jak ztracených životů svých rodinných příslušníků, tak i všech svých spoluobčanů umučených v koncentračním táboře.

Nedele NÁRODNÍ STŘED
ZÁBAVNÁ A POUČNÁ PŘÍLOHA • REDIGUJE LADISLAV HAJEK
Divadlo cigánského rodu Kýrů.

O cikánech civilisovaných

Na moravském Slovácku jsou váženými občany - Mají své divadlo, hudbu i autory

Když bylo vydáno nařízení, které zbavovalo potulné cikány jejich neomezené volnosti a svobody, vzpomněl jsem si na ty obce na moravském Slovácku, kde se trvale usídlilo už po několik desítek let větší množství cikánů, kteří tu žijí rovnoprávně a ve shodě s ostatními spolu-občany. Někteří z nich jako pilní malozemědělci nebo řemeslníci jsou ve svých obcích váženými občany.

Kolonie civilisovaných cikánů.

Jen několik málo lidí ví, že v některých obcích na moravském Slovácku, zejména v Petrově a Sudoměřicích, je několik cikánů-rolníků, kteří mají velmi vzorné hospodářství a jsou v obcích váženými občany. Při okresní silnici Hodonín—Strážnice—Uh. Hradiště, upoutá každého cestujícího cikánský tábor v dolině před městem Strážnicí. Stojí tu cikánská obydlí ve čtyřech řadách. Cikáni z tohoto tábora nejsou ani zdaleka těmi cikány, jak je známe ze soudních síní, neboť všichni se živí poctivým způsobem. Někteří jsou zaměstnáni jako tovární dělníci, část jich pracuje na melioračních pracích, jsou tu různí řemeslníci a také drobní obchodníci.

Cikánské divadlo.

Cikáni z Petrova a Sudoměřic založili před lety svoje ochotnické divadlo. Také strážničtí cikáni zahájili loni svoji divadelní činnost. Jejich ochotnický útvar má název „Hudebně pěvecká družina" a jejich režisérem je cikán Josef Kýr ze Strážnice, který je také autorem divadelních her „Kam lidská vášeň spěje". „Cikánčina věštba" a „Hrob na poušti". Jsou to veseměs zpěvohry, jejichž motivem je život kočujících cikánů, poukazující na útrapy, bídu, zoufalství, ale také radost a lásku k přírodě. Cikánské písně těchto her truchlí po cikánské svobodě a tklivé melodie získávají si obliby divadelního obecenstva. Zpěvy jsou zpívány sborově i sólově. Soubor hostoval v některých městech na moravském Slovácku, všude s dobrým úspěchem.

Melantrich, Brno. Foto: Olejníček, Hodonín

Náves cikánské kolonie u Strážnice.

Cikánské melodie v rozhlase.

Cikán František Kýr je přičinlivým kovářem. Se svým synem stojí u kovadliny od rána do pozdního večera a oba jako by neznali únavy. Jejich ruce dovedou velmi zručně vyrábět různé kovářské výrobky a to tak svědomitě, že Kýr je vyhledávaným mistrem. Kýrova práce však nekončí odložením kladiva po celodenní namahavé práci. Sotva odloží po chudé večeři lžíci, usedá do koutku svého příbytku a do notových linek zachycuje svoji hudební fantasii. Složil několik zdařilých pochodů a valčíků, které byly provozovány slováckými cikánskými kapelami. Kýr je také výborným hudebníkem a zpěvákem a tak se nejednou stalo, že Kýr hrál „vysokým pánům" na svůj milovaný cimbál a hru doprovázel zpěvem cikánských písní. Dnes už ani neví jak se to stalo, že byl v roce 1927 vyzván, aby s cikánskou kapelou a zpěváky nacvičil několik skladeb pro rozhlas. Zkoušky se konaly denně dlouho do noci, až konečně přišla „generálka", které byli přítomni hudební odborníci. Generálka dopadla na očekávání dobře a tak jednoho dne celá cikánská kapela i se zpěváky jela do Velké nad Veličkou, odkud byla její produkce vysílána rozhlasem. Kýr v této reportáži předvedl několik svých skladeb a jak prý mu psali „páni z rádija", vystoupení cikánů se velice líbilo. Jejich soubor byl při této příležitosti fotografován a tak mnozí cikáni se po prvé ve svém životě dostali před fotoaparát. Na toto vystoupení mají všichni účastníci nejkrásnější vzpomínky a těší se, že se ještě někdy objeví před mikrofonem, aby světu opět dokázali, že mezi cikány a cikány je přece jen veliký rozdíl. -dk.

Melantrich, Brno. Foto: L. Olejníček, Hodonín.

Hudebně-pěvecký soubor strážnických cikánů, jehož produkce byla vysílána v létě 1927 brněnským rozhlasem.